



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

**Ethicæ Doctrinæ Elementa, Et Enarratio Libri quinti  
Ethicorum**

**Melanchthon, Philipp**

**Witebergæ, 1583**

**VD16 ZV 20638**

Capvt II. De Ivsticia Particvlari.

---

---

**Nutzungsbedingungen**

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56560)

DE IUSTITIA  
PARTICULARI.

Quærenda est autem & iusticia, &c.

Supra definitionem tradidit vniuersalis iusticia, à qua orditur, quasi collocans hominem in ciuitatem, vbi primum docendus est homo, debere legibus obedientiam, sicut & in quarto præcepto Decalogi docetur. Primus igitur hic Gradus est iusticiae, vt supra diximus, vniuersalis obedientia. Postea vero differitur de iusticia particulari, quam acutè discernit Aristoteles à cæteris virtutibus; Qui iratus, percutit alterum peccauit iracundia. At qui non iratus nec laceßtus pulsat alterum, petulantia peccat, non iracundia, sed alia quadam specie non seruans aequalitatem necessariam vitæ. Hæc species vocatur particularis iniusticia, & hic iniusticiae nomen usurpat. Quia quiddam alteri debitum non præstatur, vnde delictet, aequalitas sancita in his dictis: Dilige proximum sicut teipsum Item, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hanc distinctionem iniusticiae particularis à cæteris vitijs sagaciter hic inuestigat Aristoteles, prolatis exemplis, & ostendit propriè sic vocari inæqualitatem seu conturbationem aequalitatis necessariæ ad vitæ tranquillitatem.

Differunt autem iniustum, &c.

Primo

Præquam incoat explicationem particularis  
 iusticiæ, addit Epilogum superiori loco, & repe-  
 tit definitionem iusticiæ vniuersalis, & vocabu-  
 lorum collationes, inquit ἀδίκον ὑπὸ ἑαυτῶν ἔχειν, ὡς  
 ἰσομετρίαν. Hæc etsi tenuia & exilia sunt, tamen ab at-  
 tentis facile intelligi possunt, & admonent studi-  
 osè de discrimine iusticiæ vniuersalis, & parti-  
 cularis, quod obseruare necesse est. Breuia dicta  
 sunt, omnis inæqualitas est violatio legum, sed  
 non omnis violatio legum est inæqualitas, vt va-  
 rie libidines sunt violatio legum, non sunt inæ-  
 qualitas seu defraudatio, qualis est in contracti-  
 bus iniustis, aut iniurijs, vt humano more loqui-  
 mur. Cæterum si iudicium Dei consideres, semper  
 voluens alterius conscientiam, seu volentis seu  
 volentis, horribili contumelia illum afficit, &  
 a Deo auellit.

Sed redeo ad Aristotelem, is cum ait: Non  
 omnis violatio legum est defraudatio, hoc vult,  
 iusticiam vniuersalem differre à particulari,  
 vniuersalis est contumacia, seu inobedientia  
 cuiuscumq; generis. At particularis est defrau-  
 datio. Quod vero deinde ait: Omne quod plus est  
 inæquale est, at non omne inæquale plus est. Ideo  
 dicitur, vt significetur, sicut supra dixit, iustum  
 scelere facere, qui plus aufert, hoc est, qui  
 suas

*suas utilitates cum alterius detrimento auget, non eum, qui damno afficitur.*

*In fine addit sententiam non negligendam, leges de discrimine complecti debere omnia officia necessaria ad communem salutem. Nos quidem exemplum optimum habemus Decalogum, & Aristoteles postea inquit, Optimum statum esse ciuitatis, qui constitutus est secundum naturam, id est secundum naturale & rectum iudicium rationis humanæ, quod quidem est Decalogi sententia.*

*Addit autem questionem Aristoteles, an eadem sit doctrina viri boni, & ciuis boni? Hanc questionem ait alibi disputandam esse, hoc autem sentit. Supra leges naturæ in vita ciuili, opus esse positiuo iure, ac in imperijs rectè constitutis, tamen iura positua differunt, vt Respublica Iudaica differt à Romana, & verissimè dictum est ab Æschilo, quod citat Plato: Alius ad aliam ciuitatem magis idoneus est. Differunt igitur iura positua, in quibus tamen hoc seruari necesse est, ne pugnent cum ratione. Ideo certis legibus, & doctrina quadam erudita, quæ fontes honestorum officiorum monstrat, opus est, ne qualibet somnia potentium pro legibus ducantur.*

**DIVISIO IUSTICIÆ  
PARTICVLARIS.**

Tandem hic incoat diuisionem iusticiae parti-  
 cularis, vbi primum studiosus lector consideret,  
 quas habeat Aristoteles necessarias causas ha-  
 rum partitionum. Fuisse autem antea discernen-  
 dam vniuersalem obedientiam à particulari vir-  
 tute, facile intelligi potest, & communis sermo  
 omnium gentium cogit eam distinctionem obser-  
 uare, vt testimonia sacrorum librorum indicant.  
 Deinde huius secundae diuisionis necessaria caus-  
 a est. Quia iusticia particularis propriè est vir-  
 tus, regens communicationem cum alijs, & effici-  
 ens aequalitatem rerum. Omnis autem communi-  
 catio cum alijs, aut personas ordnat, aut res com-  
 pensat. Aliter autem constituitur aequalitas, in  
 personis ordinandis, aliter in rebus compensandis.  
 Necessè est igitur tradi hanc distinctionem. Por-  
 ro quia doctrina de virtutibus haud dubiè testi-  
 monium est de Deo, mentibus humanis impres-  
 sum, vtile est in omnium virtutum consideratio-  
 ne referre oculos ad Deum, & cogitare, qualem  
 (vt ita dicam) effigiem Dei virtutum descriptio-  
 nes pingant. Praecipuè vero iusticia nos de ma-  
 gis rebus admonet. Cum iusticia particularis sit  
 aequalitas, primum testatur Deum, cū sit iustus,  
 aequalem esse erga omnes, aequaliter se habentes,  
 nec esse acceptatorem personarum, hoc est, non  
 accipere quengquam, aut reijcere nisi iuxta vnā  
 legem, quam proposuit. Verè recipit omnes  
 N  
 confugi-

confugientes ad Mediatorem, reijcit omnes contemnentem Mediatorem, nec aliam prerogativam extra hanc normam admittit. Est igitur equalis, vt Paulus dicit: Deus vult omnes homines saluos fieri.

Secundo, equalis est, quia certò reddit premia pro virtute, & poenas pro delictis. Hanc verò equalitatem in iudicio extremo clarius conspiciemus. Caterum & hæc vita civilis testis est, atrocitæ scelera comitari insignes poenas, & iustis & moderatis parci.

Tertiò, cum equalitatem rerum Deus inter nos velit effici, obligat omnes homines ad mutuam reuerentiam inter sese, non contemnat Cræsus Irum. Etsi enim necesse est ætatum ac officiorum discrimina esse, tamen Deus sanxit equalitatem inter homines, vult Irum non defraudari à Cræso, vult igitur equalitatem inter eos esse, ita, vt vtrinque præstentur debita officia nec superbè conculcetur Irus, quasi nullo vinculo cum illo copulatus, & exæquatus sit, vt conculcatur truncus. Hæc equalitas sancita est in præcepto: Diligas proximum sicut teipsum. Cum supra virtutes dixerit mediocritates esse, scilicet affectuum, venustè iam quærit, qualis mediocritas sit iusticia. Hæc enim est non affectuum, sed rerum mediocritas, id est, equalitas mercis & precij. Argutè igitur ratiocinatur, cum omne æquale sit mer-

dium inter plus & minus, congrue hoc loco, æ-  
 qualitatem dicere medium. Etsi autem difficul-  
 tas in hoc textu nulla est, tamen tanta est exili-  
 ta rerum, ut nouum lectorem hæc argutiæ penè  
 effugiant. Sed hæc admonitio cogitanda est.  
 Hoc agi scias, æqualitatem, inquit, in hac virtute  
 medium dici, rerum videlicet: deinde addit,  
 quia iusticia non, ut cæteræ virtutes, tantum  
 nos ipsos regit, sed cum alijs agit, ideo multæ fi-  
 ent collationes. Ac tandem venit ad distributi-  
 ones, quas ait consistere in quatuor terminis, du-  
 obus gradibus bonorum, & duabus personis, ut  
 se habent munus Cancellarij, & munus Im-  
 peratoris, sic se habent Cicero & Marius. Sed  
 Cæro est aptus muneri Cancellarij, Ergo Marius  
 est aptus muneri Imperatoris.

Ut autem hæc Aristotelica plane intelligan-  
 tur, & in vita ad vsum accommodari possint,  
 summa huius loci exponenda est. Primum, causæ  
 necessaria consideretur huius diuisionis, ut su-  
 pra dixi. Est autem hæc causæ: Iusticia particu-  
 laris regit omnes actiones, quæ in hac societate  
 erga alios homines exercentur.

Porro genera actionum erga alios duo sunt,  
 sunt sunt plura. Aut enim res tantum communi-  
 cantur, aut personæ ordinantur. Ex hoc fon-  
 te manant duæ species iusticiæ particularis. Dis-  
 tributiuæ in vniuersum ordinat personas, monet

ut consideremus, ubi viuamus, inter quas personas uersemur, quem locum singulis tribuere deceat, iubet intelligere nostrum locum, & accommodare ad ceteros, & ad conseruationem uniuersae Societatis. Gradus igitur constituit, Deum, magistratus, parentes, natos, benè meritos, propinquos, collegas eiusdem muneris, amicos, æquales, inferiores, liberos, seruos.

Horum singulis tribuit conuenientem honorem, & conueniens munus. Hæc conuenientia est æqualis in distributiua iusticia, & præcipua obedientia est, honos Deo conueniens. Officium ælendi infantem est munus, quod parentes præstare natis debent. Hæc conuenientia est æqualitas. Ut autem in corpore humano, etsi dignitate membra differunt, tamen propter necessitatem omnia simul fouenda sunt: sic in societate sit ex æquatione necessitatum. Differunt dignitate, concionator, senator, bellator, agricola, faber, sed necessitas omnes gradus complectitur, totam igitur societatem intuetur iusticia. Non enim posset conuenientem singulis gradibus locum tribuere, nisi totum ordinem intueretur.

Necessaria igitur uirtus est hæc distributiua iusticia, quæ nos de personis monet. Ostendit omnium loca, nostrum etiam nobis attribuit, iubet nos nostram spartam ornare, non erumpere extra metas nostri officij, & conturbare ordinem.



et aliorum graduum munera. Pertinet igitur ad  
distributivam iusticiam, officium proprium face-  
re, et alios non impedire, sed tribuere cuilibet su-  
um locum, suum munus. Et cum hac virtute pu-  
gant Superbia et πολυπραγμοσύνη erumpen-  
tes extra metas: in gubernatore tyrannis, quæ fo-  
ret malos, et premit bonos, cum æqualitas, quam  
postulat iusticia, sit, benefacta beneficijs, malefas-  
ta pœnis compensare.

Ex hac declaratione intelligi potest, iusticiam  
distributivam oportere in singulis hominibus esse.  
Eruditè autem Aristoteles declarat eam, sumit  
imagine ex collatione Geometricarum proportio-  
num, ita hic rerum et personarum convenientia  
queritur. In aula opus est munere Cancellarij, et  
munere quæstorio, ad hæc quærantur personæ ido-  
neæ, ut de Geometrica proportione dicimus, sicut  
se habent 8. ad 4. sic se habent 10. ad 5. hinc igitur  
fit argumentum à permutata proportione hoc  
modo:

Sicut se habent Cancellarius et Quæstor, sic  
se habent Mercurinus et Saltzburgenfis, sed  
Mercurinus est idoneus muneri Cancellarij, Ergo  
Saltzburgenfis est idoneus ad munus quæstorii.  
Addenda est et hæc collatio: Sicut se habent  
1000. ad 100. sic se habet munus Cancellarij ad  
quæstorium. Sed quæstori 100. dantur: ergo den-  
tur 1000. Cancellario. Sicut se habent Synodi in-

dicitum & quaestura, sic se habent Erasmius &  
 Saltzburgenſis, ſed Saltzburgenſis eſt idoneus  
 ad quaesturam: Ergo Erasmus ad Synodi iultu-  
 rum. Ideo Plato dicit: Quicquid boni fit in guber-  
 natione, oriri à proportione Geometrica, id eſt,  
 cum perſonæ conveniunt officijs. In Apologo  
 Aſopi exemplum illuſtre proponitur, quod non  
 net confundi hanc proportionem à tyrannis: Leo  
 vulpes, aper, equus, & aſinus, ſimul venati, et  
 tauros ceperant. Leo iubet aſinum dividere præ-  
 dam, is ſecat tauros omnes in 5 æquales partes, &  
 tribuit ſingulis, quia vna venati erant, vnam.  
 Hic Leo iratus dilaniat Aſinum, inquit: ſibi  
 plus deberi quàm cæteris, quia antecellit alijs ro-  
 bore, & plus laboraſſet, quàm cæteri, iubet igitur  
 equum partiri, Qui admonitus exitu aſini, & eo-  
 gitans aliquanto plus deberi Leoni, attribuit ei  
 integrum taurum ſingulis cæteris dimidium. Leo  
 & hunc concepit, iam non allegans operas, ſed  
 ait, plus honoris, tanquam regi ſibi tribuendū  
 eſſe. Tandem iubet vulpem dividere prædam,  
 hæc cumulat omnes partes & iubet leonem  
 ferre vniverſam prædam: interrogata vulpes,  
 unde didiciſſet hanc partitionem, reſpondit, ab  
 his purpuratis doctõribus, id eſt, à laceratis iudi-  
 coribus, ſignificans tyrannos ſequi in iudices,  
 ſeu conſiliarios non ſervientes ipſorum cupidita-  
 tibus. Servaverat autem aſinus proportionem  
 Arith

Arithmetica, equus Geometrica, tyrannus  
 iramq; conturbat.

Sic in Synodo, qui singulis è vulgo iudicandi  
 potestatem concedi volunt, asini diuisionem imi-  
 tantur: qui deligunt idoneos, seruant Geometri-  
 cam proportionem: sed tyranni, more leonis, con-  
 turbant eam, & ad sese rapiunt omnia. Hæc ex-  
 empla & illustrant textum, & quotidiana vita  
 huiusmodi harum disputationū Aristotelis monstrat.

Ut igitur ceteras virtutes in omni delibera-  
 tione de vita & morib. nostris aspicere nos oportet,  
 & earum descriptionibus, tanquam legibus,  
 frenare omnes motus, vt doctrina de mansuetu-  
 dine regenda est iracundia: Ita doctrina de iustitia  
 distributua excitet nos, vt vitæ gradus intue-  
 amur, Ecclesiam, politias, familias, moneat  
 quem gradum ipsi teneamus, quo loco, inter quos  
 versamur. Necessaria hæc diligentia est in vita,  
 & ad hæc præcepta pertinet: Time Deum, Ho-  
 nora parentes, Nosce teipsum, Dilige proximum,  
 Spartam quam nactus es orna, ne erumpas extra  
 vocationem. Hæc præcepta omnia cum comple-  
 ritur iustitia distributua facile intelligi potest,  
 latissime patere eius actiones. Facit contra iusti-  
 tiam distributinam Saul, cum accensus æmulatis-  
 sine, non vult tribuere Davidi locum in Repub.  
 quem meretur, cum non agnoscit dona in illo, da-  
 ta propter communem salutem, amanda & fouen-  
 da esse, Deo gratias agendas esse pro munere,

cuicunq; dederit, gaudendum propter communem salutem, si successor maior secururus esset.

Facit contra iusticiam distributivam Monetarius, cum amisso munere docendi, erumpit in regiam vocationem, arma capiens. Hanc conturbationem officiorum seu vocationum constat non solum perniciosam esse vitæ communi, sed etiam diuinitus puniri magnis exemplis. Ideo veteres dixerunt: *ὕψος* seu *ἀδυσία* comitem esse superbiæ, quæ *ὕψος* & ipsa verè intelligatur iusticia distributiva Dei, sicut Absalonis, Antonij, & innumerabilium aliorum ambitionem, committatæ sunt pœnæ diuinitus, ac præcipuè in Ecclesia extant insignia exempla. Dies nos de Niceore admonet, qui 17. die Martij ante annos 1750 interfectus est, cum superbe minatus esset exciduum templo Hierosolymis. Cum igitur ipse violasset iusticiam distributiua, nec tribuisset Deo, Ecclesie, & ministerio vocis diuinæ debitum honorem, Deus iustus iudex exercet suam iusticiam distributivam, ac superbum ducem ad supplicium rapit. Metuamus ergo pœnas ultrices, & discamus in omni vitæ singulis gradibus à Deo ordinatis suum honorem tribuere, nam superbiæ puniri à Deo, toties affirmat vox diuina, Vt Luc. 16 Quicquid est sublime in mundo, abominatio est coram Deo. Et Petrus inquit: Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam.

Aribo

Arithmetica ἀναλογία est, cum tribus aut  
 quatuor numeris dispositis tantum seruetur diffe-  
 rentie equalitas, 1. 2. 3. 4. Hic si in infinitum  
 numerus semper differentijs equalibus numerus  
 numero distat id est unitate. Si sic disponas, 3.  
 4. 5. semper distat binario. Vbicunq; igitur vo-  
 lueris significare, terminos omnes simpliciter æ-  
 qualibus numeris distare, dicimus esse equalita-  
 tem ἀναλογίαν Arithmetica, vt cum inter hære-  
 tes multos fit talis diuisio, vt singuli accipiant  
 pecunias. Hanc equalitatem requirit Ari-  
 stoteles in commutativa iusticia, quia ibi tantum  
 pro rebus dantur, precium pro merce, multa  
 pro damno, sine aliqua personarum collatione.  
 Hanc autem apparet, si in communicando vna  
 pars exhauriretur, nec reciperet tantum, quantū  
 dedit, non posse diuturnam esse commutationem.  
 Hac igitur equalitas Arithmetica in contra-  
 ctibus requiritur, vt possit esse perpetua commu-  
 tatio in vniuerso genere humano. Conturbata  
 enim hac equalitate, exhauriri & perire vnam  
 partem necesse est, vt, cum opulenti frumentum  
 magno emunt, & postea rursus magno vendunt  
 agricolis esurientibus, hic fame pereunt agricola-  
 rum familia. Hoc fonte considerato facile intelli-  
 gi potest, quare in contractibus efficienda sit æ-  
 qualitas iuxta ἀναλογίαν Arithmetica. Est q̄  
 hæc applicatio. Sicut in hac ἀναλογίαν differen-

rijs æqualibus distant plures numeri, sic fit æqualitas summa mercis & precij, nec opus est aliam subtiliorem applicationem quærere. Illud hic etiam consideretur, Aristotelem ratio docuit, hanc summam æqualitatem in communicatione efficiendam esse, quod videlicet altera pars exhauret, non seruata æqualitate.

Nos vero diuina vox docet hanc ipsam æqualitatem, 1. Theff. 4. Non plus auferre in negotio, μή πλεονεκτῆρ. Cætera supra citauimus, quæ utraq; speciem iusticiæ complectuntur, & in utraq; sancit Deus æqualitatem: Diligas proximum sicut teipsum. Et: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Ἀνάλογια Geometrica est, cum tribus aut pluribus terminis dispositis, numerorum differentia negligitur, sed retinetur similitudo proportionum, ut 7. 6. 12. 24. Sicut se habent 3. ad 6. sic se habent 12. ad 24. Vtraq; enim est subdupla. Inde fit argumentum à transmutata Proportione. Ergo sicut se habent 3. ad 12. sic se habent 6. ad 24. Vtraq; enim est subquadrupla. Postremo, & totum ad totum habebit proportionem similem primæ, iungendo 7. ad 12. erunt 15. Hæc subdupla est ad 6. & 24. Sic siue magni, siue parui numeri sint, manet connexio proportionum. Accommodat ergo Aristoteles hanc formam ad gradus functionum & personarum, ut æqualitatem efficiat non rerum, sed proportionum, & copulet gradus.

Veniunt necessaria consequentia & connexio  
iuxta regulas de hac ἀναλογία: sic necessas  
inducatur connexio & convenientia graduum  
functionum. Semper valet hæc regula, sicut  
habent 4. ad 12. sic se habent 3. ad 9. Ergo si  
se habent 4. ad 3. sic 11. ad 9. Et rursus totū  
ad totum necessariam habet connexionem, 4. &  
videlicet 7. ad 12. & 9. id est, 21. Est enim  
obscura proportio, sic etsi numeri differunt, id  
est, res sunt dissimilimæ, ars bellatoris & literæ,  
tamen ut se habent defensio in bellis & gubernatio  
in pace, sic se habent ars bellatoris & literæ.  
Ergo sicut se habet defensio ad artem bellatoris,  
sic se habet gubernatio in pace ad literas. Et to-  
tum ad totum habet connexionem necessariam.  
Defensio, ars bellica seu Marius: & gubernatio  
in pace, ac literæ, seu Cicero. Præcipue vero con-  
sideretur hic, quod necessaria est connexio, eti-  
am si res sint dissimilimæ. Huius connexionis ne-  
cessitas conspicitur in numeris iuxta regulas con-  
sequentiæ huius analogiæ. Obseruetur item  
similitudo proportionum, etsi igitur longissime  
differunt, Apostolus senator, bellator & scholasticus  
tamen hæc omnia necessariam habent con-  
nexionem, & sunt æqualia non rebus, sed similitu-  
dine proportionum. Tam necessarius est vitæ  
scholasticus quàm rex, & est par, non numero, seu  
rebus, sed similitudine proportionis.

Quisq;

Quisq; igitur suo loco sciat alios sibi connexos esse, & suum officium faciat, & connexos non impedit, non conturbet has regulas consequentiarum, non studeat  $\zeta\upsilon\gamma\omicron\mu\alpha\chi\epsilon\pi$ , & hanc dixit Plato imaginem esse optimi status, congruentem ad proportionem Geometricam, cum scilicet Scipio est Imperator, Lelius senator, Cato quaestor, Aquilius praetor, & omnes ita sunt connexi, ne conturbent connexionem odijs, dissidijs, ignavia aut  $\pi\omicron\lambda\upsilon\pi\tau\alpha\gamma\mu\omicron\sigma\acute{\omega}\nu$ . Cum autem Arithmetica  $\acute{\alpha}\nu\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$  aequalitatem procedentem in infinitum ostendat, & certa sit progressio numerorum à certo initio, hac rectè attributa est rerum permutationi seu contractibus. At Geometrica versatur inter quatuor certas quantitates, nec una aliqua linea est initium omnium linearum, ideo hac analogia Geometrica conuenit finitis & certis gradibus in vna Repub. vt in Ecclesia profus nulli gradus sunt Turcorum, aut Iudaeorum. Mutantur etiam imperia, conturbata hac connexionem. Quare tanquam alias lineas, vel quantitates, alia imperia Deus subinde constituit.

In fine huius capituli obseruetur collatio, in tota natura oportet agentis & patientis aequalitatem quandam esse, cum actio non est permissa alterius. In calefactione corporis manifestum est, immodico calore consumi corpus; magnum lumen hebetat oculos, &c. Sit igitur inter agens & patientis



res quaedam æqualitas. Hæc similitudo accom-  
modata ad societatem hominum illustre exem-  
plum est. Cum omnes homines multis officijs in-  
uicem deincti sint, omnes habent se, vt agentia  
patientia. Quare ita seruetur societas, cum  
quis non querit inæqualitatem, sed accommo-  
dat se patienti, vt, cum rapit ad se omnia commo-  
dum, conturbatur æqualitas, & dissipatur  
societas.

Quod igitur lex diuina expresse dixit: Dili-  
ge proximum, sicut teipsum, præcipiens, vt seruetur  
æqualitatem: hanc Philosophia his duabus  
rationibus querit, quarum altera supra posita est, Si  
in contractibus non seruetur æqualitas, vna pars  
periculis humani exhauriretur. Necessaria igitur  
est æqualitas. Altera sic recensetur, vt inter  
agentem & patientem est quaedam æqualitas, quia om-  
nia sunt deincti mutuis officijs. Hæ rationes es-  
sent illustriores, si natura hominum esset incor-  
rupta. Tunc enim hic ordo, quem monstrant, inte-  
rum esset, nunc tamen bene moratis iucundum est  
his rationibus hunc pulcherrimum ordinem  
considerare, videlicet, homines ad æqualitatem  
mutuam & connexionem conditos esse.

Hactenus eruditè interpretatus est vocabu-  
lum iusticie, & partitiones tradidit vtilis, quæ  
scriptis veterum, & interdum disputationi-  
bus legum aliquid lucis afferunt. Sequentur au-  
tem

tem insignes alij loci de gradibus delictorum, de voluntario & involuntario, de iure naturali & positivo, de scripto iure, & æquitate, sed hic obiter inserit reprehensionem Pythagoricæ definitionis, quæ etsi continet cavillationem exiguam, tamen lucem affert superioribus, & conducit ad disputationem de talione cuius in vetustis legibus multo crebriora exempla sunt, quàm in recentibus. Nam initio longè maior securitas fuit, quam postea, ut vetusta iura præcipiebant calumniatorem in causa capitali si sciens mentitus erat, & dolo alteri periculum struxerat, eo supplicio affici, quod sustinere aduersarium conuictum oportuisset. Ideo & Danielis calumniatores simili pœna affecti sunt.

Cæterum, quod ad Pythagoricam definitionem attinet, collatio obseruanda est. Supra Aristoteles toties dixit, iustum esse ἀνάλογον, ut suis cuiq; locus tribuendus est pro proportione, concionatori, duci scholastico, agricolæ, opifici. Et ut in argumentis ab ἀναλογία sumtis necessaria est copulatio: ita dicit Aristoteles in libello, cui titulus est: Magna moralia, ἀναλογία σωφροσύνης πῶς πόλις. Quo dicto significat, omnes ordines atque homines propter proportionem connexos esse, & præcipit concordiam & mutuam beneuolentiam. Constat ergo, cur dictum sit: Iustum est ἀνάλογον, sed Pythagoras aliter dixit, iustum

esse ἀνῆπεποντὸς, id negat Aristoteles  
 saliter verum esse. Vtraq; formaloquens  
 Geometrica est, ac de ἀναλόγῳ non dubium  
 id facile intelligi potest, sed ἀνῆπεποντὸς  
 obscurius. Vocantur autem sic æquales figu-  
 ræ reciproæ. Cum autem non semper possit fieri  
 commutatio duarum rerum simpliciter æqualis,  
 ut libra auri, & libra ferri. Ideo negat in-  
 semper esse ἀνῆπεποντὸς, sed in distributio-  
 in commutatione sæpe rediguntur res ad æ-  
 quitatem analogia, ut pro vna libra auri dan-  
 decem argenti. Eatenus reprehenditur Py-  
 thagorica definitio quia non tantum duæ res con-  
 utantur, & quidem eadem specie, aut simpliciter  
 æquales: Sed quatuor ἀνάλογα, ideo postea di-  
 non dari triticum pro tritico sed triticum pro  
 Item percutiens magistratum, non vicissim  
 percutiendus est, sed capitali pœna affi-  
 endus est. Sed aliquando locus est legi talionis  
 in homicidio, & Deus minatur eam pœnam,  
 sæpe exequitur: Qua mensura mensi fueritis,  
 eadem erit metiendum vobis.  
 Pertexit institutam sententiam dulcissimam  
 ad communicatio iuxta ἀναλογίαν contineat  
 naturas. Quia enim natura sic ordinata est, ut  
 nullis opus sit aliena ope, ut nemo solus gignit,  
 nemo natos educare sine aliena ope potest, nemo  
 potest omnia vitæ præsidia parare. Ideo  
 neces.

necessario communicanda sunt officia, & res communicandæ sunt. Vt autem sit perpetua communicatio, prius res ad æqualitatem redigenda est, & constituendum est, quantum lignorum pro tritico dandum sit.

Ita veteres rerum permutationem exercebant, vt apud Homerum pro vino dantur boues. Postea vt ijs, qui res afferre non possent, aliud quiddam esset æquiualens, institutum est precium, seu nummus, hanc vocat mensuram contractuum. Hæc satis prolixè hic dicuntur, sed in summa sciamus non solum in Philosophia, sed etiam in lege Dei, hoc tradi, homines ad societatem & communicationem conditos & ordinatos esse, & Deum præcipere æqualitatem in contractibus, vt supra sæpè dictum est, imo æqualitatem quam nobis præcipit, sciamus iudicium esse æqualitatis in mente diuina, de qua dicitur: Deus vult omnes homines saluos fieri. Item: Deus non est acceptor personarum. Postremo & hoc consideretur, res pro proportione ad æqualitatem redigendas esse, vt, magis est opus tritico, quam ligno, & minor est copia tritici, ideo tritici est maior æstimatione. Hæc analogia inuenitur ita, cum consideratur, quæ res magis necessaria sit, & cuius sit maior copia.

## DE DISTINCTIONE IV.

ris naturalis & positiui.

Dictum est supra, multos esse vtilis locos  
huius quinti libri, inter quos & hæc pars colloca-  
tur, quæ fontes iuris, & distinctionem iuris natu-  
ralis & positiui ostendit, & ex vera Philosophia  
hæc explicatio sumatur, hoc est, ex consideratio-  
ne humanæ naturæ, seu opificij hominis. Primum  
scindendum est, Deum mirabili bonitate indi-  
casse homini semina artium, quasdam primas no-  
ticias, quæ sunt quasi rectrices totius vitæ. Hæ  
primæ noticiæ vocantur principia & conclusio-  
nes ex illis propè ductæ necessaria consequentia.  
Sunt principia duplicia: speculabilia & practica.  
Speculabilia sunt, quæ non immediatè gubere-  
nant actiones morales, sed alias artes gignunt, vt  
noticia numerorum, figurarum, & multæ Dia-  
lecticæ & Physicæ. Quodlibet est aut non est.  
Impossibile est causam esse deteriozem effectui,  
vt horum principiorum speculabilium certitudi-  
nem & firmitatem immotam & inconcussam  
manere, manifestum est.

Principia practica sunt noticiæ à Deo mentis  
insitæ, vt monstrent obedientiam Deo debita-  
m, & discrimen honestorum & turpium, &  
regant mores. Et quidem cum audis hominem  
ad imaginem Dei, aut similitudinem conditum  
esse, præcipuè cogitas de hoc ipso lumine, & vo-

O

luntas

luntate libera nondum auersa à Deo. Et in mente humana, quatenus similis noticia manet, similitudo est. Quantum autem decus, quantus honor est, quod Deus suæ sapientiæ radios in nos sparsit, & quod conditi sumus, tanquam specula aut libri mentis & sapientiæ diuinæ. Deinde & voluntas hominis ante auersionem congruebat cum voluntate Dei, obtemperabat enim illis notitijs, quas vult Deus ac probat, ardebat amore Dei, & studio omnium virtutum, & in corde nulla erat contumacia contra legem Dei. Hic tantus ordo, & hæc dona in mente, voluntate & corde, erant similitudo Dei. Sicut Paulus inquit Ephes. 4. Induite nouum hominem, qui secundum Deum conditus est, in iusticia & sanctitate vera, id est, rectè agnoscente Deum, non tantum externa disciplina. Est igitur lex naturæ illa ipsa noticia principiorum practicorum & conclusionum, que ex illis necessaria consequentia ducuntur, diuinitus insita mentibus humanis, non solum de moribus ciuilibus, sed primum de agnitione Dei & obedientia Deo debita, postea de moribus, qui referendi sunt ad hunc finem, ut Deus celebretur. Ac summa proposita est in Decalogo.

Stigelius his versiculis eleganter descripsit hæc semina indita homini:

Indidit illorum cœlestem in pectora lucem:

Noticiæ infundens semina certa sua.

Et vitæ præcepta dedit veræq; salutis,  
 Servata iussit lege tenere viam  
 Illi autem illustri præsentem mente videbāt,  
 Atq; animo ardebant non dubitante Deū,  
 Monstravi autem & fontem legis naturæ, &  
 dixi propriè ac dialecticè quid sit, videlicet, notici-  
 a in mentibus humanis nobiscum nascens, &  
 diminutus insita, de Deo & de bonis moribus, seu  
 discrimine honestorum & turpium. Estq; erudi-  
 tius legem intelligere noticiam à Deo insitam,  
 quam affectum, vt cum alij dicunt ius naturæ esse  
 se communes inclinationes cum bestijs, nimis late  
 vagatur hæc descriptio. Sunt enim affectuum  
 diuersa genera in hominibus, alij boni, alij mali.  
 Et quanquam aliqua bonæ σοφίας congruunt  
 cum inclinationibus belluarum, vt, amor erga so-  
 culem, sensus beneficij: tamen in tanta discordia  
 affectuum, eruditius est, legem naturæ ad noticias  
 reuocare. Noticiæ sunt regulæ, non affectus,  
 ideo & Paulus definit legem naturæ noticias esse  
 se, ad Rom. 1. & 2. Et quidem dicit has noticias  
 teneri captiuas ab iniustis affectibus.  
 Planius est igitur leges naturæ definire notici-  
 as, præsertim cum necesse sit in his completâ  
 cognitionem Dei, ab hac enim ordini leges naturæ  
 necesse est, vt & Paulus testatur, & verè Philo-  
 sophica ratione ostendi potest. Teneamus ergo  
 leges naturæ noticias esse, & quibusdam, nec  
 O 2 tamen

tamen omnibus congruere σοφία, id est, inclinationes naturales cordis, ac sequamur Decalogi ordinem, qui causas habet evidentes.

Quoniam enim horribilis confusio est humane vite, & multa contra hunc nature ordinem fiunt in privata & publica vita: tamen consideratio utilis est, & ut peccata agnoscamus, & ut aliqui saniores moderentur suos impetus.

Est igitur prima lex nature: Mens humana agnoscit Deum esse æternam mentem, conditricem bonarum rerum, & Deo obediendum esse iuxta discrimen bonorum & turpium. Huius legis multe sunt demonstrationes. Primum enim esse Deum, & curare humana, nec casu res oriri aut occidere, testatur pulcherrimus ordo nature, qui sine mente & consilio aliquo existere non potuit, & Physica ratio ostendit, in serie causarum necessario perueniri ad vnã primã causã, intelligentem, immensã potentie.

Deinde, cum mens intelligat naturam humanam à Deo ortam esse, intelligit nos subiectos esse causæ, seu conditori, ac deberi ei obedientiam. Item, cum non frustra ordinauerit in mente hominis discrimen honestorum & turpium, & sit custos huius ordinis: atrociam enim scelera punit atrocibus pœnis, manifestum est eum postulare obedientiam.

Item, cum videat mens similitudinem esse di-

uina



ine & humanæ naturæ in cognitione, intelligit naturalem societatem esse Dei & hominum, & ordinem societatis seruandum, ita vt nos obtemperemus, & Deus det bona, & e contra, vt puniamur non obtemperantes. Ita Cicero sapientissimi dixit primam esse homini cum Deo societatem.

Secunda lex naturæ: Sicut Deus est beneficus, & æqualis, ita intelligimus nos ad societatem candidos esse, vt beneficentiam & æqualitatem volumus. Est igitur lex naturæ: Neminem lædendum esse sine iusta & necessaria causa.

Tertia lex: Indita est homini noticia certo modo propagandæ & conseruandæ speciei, discernens humanam propagationem à cæteris animalibus, videlicet, certa lege coniugij, & vt hæc noticia magis perspiceretur, accessit manifesta promulgatio legis in Paradiso: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem vnã. Hæc sententia tria complectitur. Prohibet quarundam personarum commixtionem, prohibet omnes vagas libidines, & vult coniugium esse conuentionem inseparabilem. Nam cum ait: Erunt duo, mas & fœmina prohibet vagari, & pluribus misceri. Et particula in carnem vnã, significat inseparabiliter unitos, sicut Christus hoc dictum interpretatur, Matth. 19. Nec dubium est, magno consilio Dei hæc legem ante cæteras clara voce promulga-

tam esse. Quia post lapsum noticia naturalis de hoc ordine coniugij futura erat obscurior.

Ideo voce Dei præmoniti sumus & Deus horrendis pœnis postea ostendit, sibi confusiones libidinum displicere, vt in diluuiio, in euerfione Sodomorum, in deletione Cananæorum. Et Græci scribunt, totam Atticam ante Cecropem obrutam esse diluuiio, & nominatim caussam addunt, fuisse id diluuium pœnam libidinum ideoq; narrant à Cecrope restitutas esse coniugij leges, & vt Sodoma perierunt sic Thebæ, & Sybaris, & maxima vrbes Ionice propter similem caussam euerse sunt. Deinde bello Peloponnesiaco præcipue vrbes, Athenæ, Sparta, & aliæ, grauissimè afflicte sunt. Discamus igitur & timere iudicium Dei, qui est amans castitatis, & horribiliter edit & punit prohibitas libidines.

Quarta: Insitum est homini discrimen veritatis & mendacij, & noticia addita, quod Deus fit verax. Ideoq; à nobis, tanquam ab imagine sua postulat, vt simus veraces. Iudicat igitur mens veritatem in artibus, iudicijs, honestis factis, contractibus seruandam esse, &, vt in cæteris legibus, vtilitas sequitur honestatem, vt si in medicina non esset discrimen inter vera & falsa, daretur venenum pro remedio.

Quinta lex: Indita est homini noticia, vbi voluntates in quærendis rebus, & in communi

ratione non sunt similes, ibi dominia rerum distinguenda esse, & res legitimis contractibus pro rebus seu precio æquali communicandas. Sic Philosophi hanc noticiam ex causis quærendi & communicandi suntam, vocant legem naturæ, nisi alij hanc partem vocant ius gentium, quod Philosophi non discernunt à iure naturæ.

Est enim communis noticia, de qua omnium gentium sani homines consentiunt. Quod verò dicunt, Iure naturæ res esse communes ordo noticiarum considerandus est, Virumq; videt mens, In natura incorrupta res posse communes esse. Vbi vero causæ quærendi & communicandi non sunt similes, ut in hac naturæ corruptione, ibi mens relicto priore Syllogismo, amplectitur alterum congruentem ad præsentem naturæ imbecillitatem, is igitur nunc est lex naturæ.

Sexta lex: Diuinitus insita est cuiilibet animali appetitio conseruationis sui, nec solum in diuidi sed multo magis speciei, ideo enim & bestie diligunt sobolem, & pro ea dimicant ac oppugnant mortem, sed supra illam appetitionem, homini indita est noticia, ordinans officia defensionis, & pænæ. Etsi igitur in natura integra, nec pugna, nec supplicia, nec bella fuissent: tamen nunc, cum multi turbant societatem humanam, necesse est speciem conseruari, quod fit vel defensione subdita, vel postea certis pænis,

Et utranque rem ordinat ratio, constituit metas  
 defensionis, et certis personis cognitionem, et  
 officium puniendi mandat. Ac intelligit ratio  
 tres esse poenarum causas, quarum prima est,  
 Iusticia Dei, qui verè irascitur peccatis, et iram  
 suam conspici vult in poenis presentibus. Certum  
 est enim regulariter, omnia atrocia delicta puni-  
 ri presentibus poenis, siue per magistratus, siue  
 calamitatibus domesticis, quibus Deus opprimit  
 fontes. Hinc tota vita hominum plena est ingru-  
 tum calamitatum, quia Deus ostendit se verè  
 irasci peccatis. Hæc voluntas Dei cernitur in  
 experientia, cum in euerfione imperiorum, tum  
 in priuatis singulorum calamitatibus, et decla-  
 rata est initio voce diuina: Qui fuderit huma-  
 num sanguinem, per hominem fundetur sanguis  
 ipsius. Item: Qui gladium acceperit, gladio pe-  
 ribit. Item, de periurij, de libidinum poenis sæpe  
 dicitur.

Admonet igitur vniuersalis experientia hu-  
 manam mentem de ira Dei. Sed iudicium mentis  
 clarius esset, si natura hominis integra mansisset.  
 Ut autem cæteræ leges naturæ admonent, qualis  
 sit Deus, videlicet sapiens, diligens veritatem,  
 æqualitatem, castitatem: ita hæc lex naturæ mo-  
 net, qualis sit Deus, scilicet verè irascens violan-  
 tibus regulam ab ipso nobis insitam, et acerrimè  
 puniens scelera. Ac semper hæc regula sit in con-  
 spectu

Ideo legem naturæ nobis impressam esse, ut doceat nos, & qualis sit Deus, & quæ sit voluntas Dei, & regat mores, ut ad illam voluntatem congruant.

Secunda causa pœnarum est, ut castigatus sit melior, vel tollatur muniendæ pacis causa, ut dicitur:

Sed immedicabile vulnus esse recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Tertia causa est exemplum, ut cæteri deterrentur, regant mores diligentius, & sint modesti. Ad hanc igitur legem naturæ pertinet dictum: Vim repellere licet, scilicet ordinato modo à ratione & legibus, nec id dictum pugnat cum Evangelio, quod ait: Non vindicantes vosmetipsos. Si tunc enim Evangelium non delet ex mente hominis Arithmeticam: Ita non delet iudicium de vindicta ordinata, quod & diuinitus menti impressum est, ut sit testimonium iræ diuinæ, confirmatum voce cælesti: Qui fuderit sanguinem humanum, per hominem fundetur sanguis illius. Sed Evangelium prohibet inordinatam vindictam, ut sunt in hac corrupta natura ingentes æstus cupiditatis vindictæ & iracundiæ, ruentes contra ordinem à Deo institutum, qui vult exerceri vindictam per leges & per magistratus, priuatim vero singulorū impetus ac manus coerceri vult.

Dixi quid sit lex natura, sumta a descriptione ex fontibus, ut in cæteris artibus, videlicet, ex distinctione principiorum, speculabilium & practitorum, & Catalogum utcumq; propositum, quo considerato, facile est singularum legum demonstrationes constituere, ut de prima lege sit hæc demonstratio. Necesse est effectum ordinatum à causa, obtemperare causæ, ut, Sol ordinatus obtemperat, homo ortus & ordinatus est à Deo, & agnoscat autorem, & ei obediat iuxta discrimen honestorum & turpium, ergo hunc ordinem tueri debet. Item: In imagine oportet lucere archetypum. Mens humana est imago Dei: Ergo in ea oportet lucere agnitionem Dei, & convenientiam voluntatis.

De secunda, Societas non potest conservari, nisi aequalitate & beneficentia. Homo est ad societatem conditus, ut generatio & educatio infantum testantur: Ergo etiam conditus est ad aequalitatem, vel Arithmeticam, vel Geometricam. Item, ad beneficentiam.

De tertia, Vis propagationis indita est cuiuslibet naturæ ad conservationem speciei, & qualislibet natura appetit speciei conservationem. Homini indita est vis propagationis. Et quia est natura rationalis ad imaginem Dei condita, id est, ad castitatem, intelligit propagationem certo modo ordinatam esse, & homo propagationis leges servat.

ae debet. Hic Syllogismus propter naturæ caliditatem obscurior est, ideo statim in Paradiso expressè ordinata est forma Coniugij: Erunt duo in carnem vnā, id est, inseparabiliter iuncti.

De quarta, Veritas est agnitio rei, sicut est: Homo conditus est ad res aspiciendas, & præcipue ad agnitionem Dei, & legis: Ergo conditus est ad veritatem.

De quinta, Vbicunq; causæ querendi facultates & tuendi, non sunt pares, ibi opus est distinctione dominiorum. Non sunt autem pares facultates querendi & querendi res in singulis hominibus in hac deprauatione naturæ. Necessaria est igitur rerum distinctio.

De sexta, Conseruatio speciei & ordinis necessaria est vniuersitati naturæ. Latrones & furæ turbantes societatem, moliuntur exitium speciei & ordinis: Ergo arcendi & tollendi sunt, Item, vt in mente diuina ordo est, & æternum ac immutabile discrimen honestorum & turpium: Ita necesse est in mente humana lucere discrimen honestorum & turpium, sed pœnæ & præmia faciunt discrimen: Ergo necesse est pro delictis pœnæ constituere.

Recitavi leges naturæ præcipuas, additis dei demonstrationibus. Vt autem summa breuiter comprehensa semper in conspectu sit, Decalogus Exodi 20, traditus teneatur, qui dextrè intellectus,

lectus, iusto ordine has ipsas leges tradit, quas recensui. Sciant igitur studiosi Decalogum esse leges naturæ, & propter duas causas voce diuina reuelatum esse.

Primum cum in hac caligine humana naturæ post lapsum minus conspiciatur lex naturæ, rursus certa voce Dei repetenda fuit, deinde, quia necesse fuit homini ostendi certis Dei testimonijs, hoc iudicium naturæ impressum de bonis operibus, & de peccatis, verè esse iudicium Dei. Quare ab initio mundi leges Decalogi diuina voce repetitæ sunt, ut in Paradiso prima & sexta traditur. Et postea Genesis quarto capite præceptum de homicidio vitando traditum est, Quare autem solet, ut Aristoteles in textu quaerit, An lex naturæ sit mutabilis.

Breuis responsio est, Ut in cæteris artibus dicimus totam artem immutabilem esse, ita totus ordo vel harmonia legum naturalium est immutabilis, ut in medicina manet ordo demonstrationum, etiamsi alijs subiectis aliæ curationes accommodantur, ita hic manet ordo demonstrationum, etiamsi de usu rerum in natura integra aliter, aliter, in natura deprauata ratio præcipit.

Secundò sciendum est, quasdam leges simpliciter immutabiles esse, videlicet summas, quæ præcipiunt de agnitione vnius Dei: Item, ut maneat iurisiurandi religio, qua homo testatur

Deum



Deum esse spectatorem nostrarum actionum, & punit, ut puniat fallentem. Item, ut species humana conseruetur. Item, ut vitentur vagæ libidines.

Postea sunt aliæ inferiores de usu rerum externarum, quæ tñ cedunt superioribus, cum cõcurrentibus, superiore & inferiore, superior violatur, ut depositum reddendum est: At furenti gladius depositus non est reddendus, quia necesse est magis parere communi, præcipienti de conseruatione speciei: Neminem lædito: læderes autem multos, si furenti gladium redderes. Id etiam iuribus legibus seruatur: David dispensatione mitigat legem de panibus, quia scit moralia antefenda esse ceremonijs, præsertim extra casum confessionis. Maccabæus præliatur in sabbato, ut defendat ciues, in quos impij captata occasione sabbati, crudelius sauebant, sciebat enim scriptum esse: Volo misericordiam non sacrificium. Et hæc regula vulgaris hic obseruanda: Violatio iuris naturæ, est peccatum mortale.

Cum enim ius naturæ verè sit ius diuinum, et Romanos 1. & 2. Paulus testatur, sequitur violationem iuris naturæ verè esse violationem iuris diuini, & poenæ voluntatem Dei ostendunt. Regulariter enim Deus atrociora delicta certæ poenis in hac vita punit, ut hæc dicta ostendunt. Regulariter enim Deus atrociora delicta cer-

tis pœnis in hac vita punit, vt hæc dicta ostendunt: Qui gladium acceperit, scilicet non datus à legibus, gladio peribit. Item: Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram. Item: Manifestæ sunt pœnæ periurij & incestorum. Hæc regula sæpè multumq; cogitanda est, vt impetus ruentes contra naturam, magis frenemus metu iræ Dei & pœnarum. Item, vt sciamus Philosophiam moralem, quæ est explicatio iuris naturæ, consentaneam esse legi Dei.

#### IUS POSITIVUM.

Significat conclusiones propter rationem probabilem, additas legibus naturæ, congruentes cum illis, non dissentientes, vt lex naturæ præcipit puniri furtum. Hic legislator propter probabilem rationem modum pœnæ determinat. Alioquin punit grassatorem, aliter furantem non animo latrocinandæ, aliter punit fures, in ijs gentibus, quæ alioquin bona disciplina reguntur, aliter in gentibus ferocioribus. Sed congruat lex positiva cû hac regula, vt sit honor bono operi, & terrori malo.

#### CAPVT VIII.

#### DE TRIBVS GRADIBVS DELICTORVM, DE

dolo, culpa, & casu fortuito.

Et in foro, & in Ecclesia necesse est nosse delictum inter voluntaria & inuoluntaria delicta.

Quare